

**Етико-психологічні аспекти проблеми впровадження
сучасних інформаційних технологій**

Помиткін Е.О.

Помиткін Е.О., Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України,
завідувач відділу педагогічної психології і психології праці,
канд. психол. наук.

Початок ХХІ століття уявляється вченим неможливим без оптимізації інформаційних зв'язків у суспільстві, без впровадження сучасних інформаційних технологій у різні галузі [1],[4],[6]. Саме поняття інформатизації тлумачиться як упорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих і управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб, що пов'язані з можливостями методів і засобів інформаційних та телекомунікаційних технологій [5, с.360].

Хоч будь-яка технологія за своєю сутністю вже є інформаційною (оскільки світ утворюється з енергії та інформації), останнім часом прийнято вважати, що інформаційно-комунікаційні технології використовують спеціальні технічні засоби, найчастіше – комп'ютери, мультимедійне устаткування, аудіо технічні засоби тощо.

Як правило, впровадження інформаційних технологій має на меті створення комп'ютерно-орієнтованого інформативно-комунікаційного середовища, що дозволяє користувачам розв'язувати цілий ряд виробничих завдань у залежності від галузі його використання. Зазначимо, що увага науковців здебільшого спрямовується на дослідження ефективності процесу

оволодіння інформаційними технологіями, на оптимізацію цього процесу тощо. Набагато менша кількість психологічних досліджень присвячена проблемам впливу означених технологій на духовне, психічне та фізичне здоров'я людини, на внутрішній світ особистості.

Однак серед принципів впровадження будь-яких новітніх технологій на першому місці мають бути етико-психологічні принципи (принцип збереження духовного, фізичного та психічного здоров'я особистості, принцип свободи вибору, принцип розвитку мотивації та ін.), що забезпечують безпечність, корисність та доцільність нововведень. Значущість етико-психологічних принципів посилюється в галузях, пов'язаних із роботою з людьми, де нововведення можуть чинити вплив на фізичне здоров'я, психічний стан, процес особистісного розвитку людини. Збереження здоров'я працівників при тривалому користуванні комп'ютерною технікою є обов'язковою умовою впровадження інформаційних технологій.

Мета даної статті полягає у розкритті основних етико-психологічних аспектів проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій.

Перший аспект пов'язаний з тим, що кількість інформації в світі збільшується в геометричній прогресії. Очевидно, що людина за своїми природними властивостями не здатна встигати засвоювати цей інформаційний вирій. Нерідко вона уникає надлишкової інформації, шукає засобів захисту від неї. Це легко простежити на прикладі маленької дитини, яку батьки, заклопотані власними проблемами, посадили перед екраном телевізору. Спочатку, поки їй цікаво, дитина спостерігатиме за подіями на екрані. Надалі, її увага почне згасити. Вона почне позіхати, терти очі і, нарешті, засне, не в змозі свідомо сприймати подальшу інформацію. При цьому процес сприймання не завершиться, а продовжиться безсвідомо.

Для того, щоб не втратити енергію свідомого сприйняття дитина мала б була захищатися від надлишкової інформації засобом вибіркового, селективного сприйняття. Так само й для дорослої людини актуальною стає здатність не стільки засвоювати якнайбільше інформації, як здатність у колосальному масиві

знань, накопичених людством, відшукувати корисну інформацію, відмежовуючи її від некорисної. У процесі оволодіння сучасними інформаційними технологіями слід приділяти увагу навчання вибіркового, селективного сприйняття.

У межах цього ж етико-психологічного аспекту доцільно розглядати питання про неприпустимість забруднення інформаційного середовища, що має бути закріплено законодавчо.

Наступним важливим етико-психологічним аспектом впровадження сучасних інформаційних технологій, безпеку якого не слід недооцінювати, є можливість виникнення комп'ютерної залежності. Під комп'ютерною залежністю розуміють один з негативних психологічних наслідків надмірного та неконтрольованого захоплення особистості комп'ютерами, комп'ютерними іграми та Інтернетом, який полягає у психологічній неможливості подолати бажання постійно спілкуватися з комп'ютером [5, с.412].

Сучасні дослідження показують, що ігрова залежність (і, зокрема, комп'ютерна) зараз посідає більш високе місце за своєю небезпечністю, ніж алкогольна та тютюнова залежності. Особливий вплив цього виду залежності зафіксовано на молодь, коли рівень захоплення, азарту стає настільки великим, що всі інші психічні процеси (зокрема, мислення, самосвідомість) фактично не діють активно. Як наслідок, молода людина постійно думає про гру, що особливо наглядно спостерігається в залах ігрових автоматів. Під час психологічного консультування молодь та батьки розповідають про те, як спочатку юнак чи дівчина витрачають на гру всі свої гроші, потім продають власні речі, а надалі беруться за розпродаж речей батьків і родичів, намагаються внести під заставу житло і т.д.

Прояви комп'ютерної залежності, як різновиду ігрової, виникають не одразу. Спочатку людина забуває стежити за часом, виникає байдужість до зовнішнього світу, який видається не таким яскравим і цікавим. Надалі творчий потенціал особистості спрямовується не на покращення себе та реального світу, а на віртуальні можливості. Нерідко після гри (а іноді в процесі) настрій

людини може різко погіршуватися. В реальному світі людина стає більш замкненою, що негативно впливає на її стосунки з оточуючими. Нерідко комп'ютерні ігри з негативним змістом активізують агресивність, жорстокість.

Для дорослої людини, яка значною мірою вже сформувалася як особистість, ймовірність виникнення комп'ютерної залежності є меншою, ніж для дитини, але нерідко доводиться спостерігати як у багатьох офісах на обідній перерві замість рухливих вправ дорослі співробітники грають у різноманітні комп'ютерні ігри. Для уникнення негативних психологічних наслідків людина має усвідомлювати, що будь-які технічні пристрої та інформаційні технології є лише засобом досягнення певної мети. У той же час в процесі навчання слід приділяти особливу увагу формування здатності у молоді до розпізнавання ознак ігрової залежності та здійснювати психологічну профілактику цієї тенденції.

Оволодіння сучасними інформаційними технологіями – це складний та в багатьох випадках тривалий процес навчання, що вимагає врахування багатьох психологічних аспектів. Зокрема, важливим аспектом проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій є врахування вікових ознак особистості. У педагогічній психології цей аспект конкретизується в понятті сенситивних періодів розвитку людини, тобто періодів, сприятливих для засвоєння певних знань, опанування певними способами дій тощо.

Слід зазначити, що навчальна діяльність є провідною для дитячого, підліткового та юнацького віку. Починаючи з 5-6 років дитина задає безліч запитань батькам і дорослим, що є свідченням активізації пізнавального інтересу. Наявність пізнавального інтересу, пізнавальної мотивації є важливою психологічною умовою оволодіння сучасними інформаційними технологіями. З часом пізнавальна мотивація має доповнюватися соціальною, яка актуалізує значущість поглядів і думок інших людей, спонукає до соціального визнання тощо.

У сучасному професійному середовищі доцільно відзначити наявність певного парадоксу: працівники старші за віком, зі значним стажем професійної

діяльності та досвідом на практиці зазнають більше труднощів у процесі оволодіння інформаційними технологіями та в роботі з комп'ютерними системами. Навпаки, молодь, яка ще не має вагомого професійного досвіду більш легко орієнтується як у технічних засобах інформації, так і в сучасних інформаційних технологіях, а отже, може навчити цьому більш старших за віком (а частіше за все і за званням) працівників.

Означений парадокс впливає, передусім, з того, що кожне покоління вільно орієнтується в тих технічних засобах, з якими воно одночасно народилося та зростало. Так, для сьогоднішніх юнаків і дівчат мобільні телефони, Інтернет, супутникове телебачення, цифрові носії інформації – звичні речі, які у досвіді молоді існували завжди.

У досвіді так званого «середнього» покоління, який є значно більшим, ці технічні новинки не мають подібної ваги, а отже, не є настільки актуальними. У той же час провідною діяльністю для цієї вікової категорії є не навчальна, а професійна, що зумовлює прагнення до побудови кар'єри, досягнення більшого успіху, отримання соціального визнання тощо. Використання саме цієї мотивації може забезпечити стійке прагнення працівників до оволодіння сучасними інформаційними технологіями.

Для працівників віку, близького до пенсійного, провідною діяльністю є генеративна, яка актуалізує потребу в передачі знань, досвіду майбутнім поколінням. Саме в цієї вікової категорії процес оволодіння сучасними інформаційними технологіями може викликати найбільше ускладнення. Означена складність зумовлена двома вагомими причинами:

- 1) у величезному життєвому досвіді старшого покоління інформація про сучасні інформаційні технології не є достатньо вагомою;
- 2) провідною діяльністю для цієї вікової категорії є не навчальна, а генеративна, що передбачає не засвоєння, а передачу власного досвіду людству.

Врахування цієї особливості вимагає надання більшого часу на процес навчання дорослих та вироблення специфічної мотивації, яка має бути

пов'язана з психологічними особливостями саме цієї вікової категорії професіоналів.

Визначаючи провідні етико-психологічні аспекти впровадження сучасних інформаційних технологій не можна обминути й специфіку впливу комп'ютера на фізичне здоров'я наглядно виявляється у тих спеціалістів, яким доводиться тривалий час знаходитися біля екранів моніторів (програмістів, операторів). Саме ці працівники найбільше скаржаться на погіршення зору, головний біль, втомлюваність тощо. Використання окулярів, як показує світова практика, не поліпшує зір, а навпаки, вимагає з часом заміни лінз на більш сильні. Психофізіологічна природа цього явища пов'язана з тим, що сучасна людина майже перестала використовувати зір на далекі відстані, що вимагало рухливості зорових м'язів, відповідного їх кровопостачання, а отже тренування та розвитку. Близька відстань до екрану монітору під час роботи з комп'ютером протягом тривалого часу може призвести до ослаблення зорових м'язів та погіршення зору. Врахування цього психофізіологічного аспекту вимагає введення у програму підготовки до оволодіння сучасними інформаційними технологіями обов'язкового інформаційно-практичного блоку, що передбачає профілактику стомлюваності та погіршення зору.

Діяльність сучасного працівника пожежної охорони пов'язана з підвищеним ризиком, постійною готовністю до швидкого реагування, оперативних дій. Безумовно, впровадження інформаційних технологій, створення комп'ютерно-орієнтованого інформативно-комунікаційного середовища саме в цій галузі є доцільним, і має підвищити ефективність діяльності працівників МНС. Разом із цим

Процес впровадження сучасних інформаційних технологій не буде достатньо ефективним без врахування гендерних особливостей працівників. Практика показує, що кількість чоловіків-програмістів є незрівнянно більшою, оскільки під час діяльності у програмістів активізуються, передусім, такі психічні процеси як логічне мислення, аналіз інформації тощо. Чоловіки є

більш схильними до діяльності за технічним профілем, однак це не означає, що процес оволодіння сучасними інформаційними технологіями у жінок є набагато складнішим. Для жінок не викликає труднощів освоєння навичок роботи з комп'ютером на рівні користувача. Тут у нагоді стають такі особистісні якості як старанність, відповідальність.

Врахування наведених етико-психологічних аспектів дозволить уникнути численних помилок і підвищити ефективність впровадження сучасних інформаційних технологій у практику професійної діяльності фахівців.

Література

- 1) Биков В.Ю. Теоретико-методологічні засади створення і розвитку сучасних засобів та технологій навчання // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН Ураїни / Академія педагогічних наук України. – Частина 2. – Харків: «ОВС», 2002. – С.182-189.
- 2) Гершунський Б.С. Компьютеризация в сфере образования. - М.; Педагогика, 1987.-264 с.
- 3) Глушков В.М. Основи безбумажной информатики. – Киев, “Радянська школа”, 1982 - 65 с.
- 4) Гуревич Р.С., Шестопалюк О.В. Стратегія і шляхи переходу від інформатизації освіти до інформатизації суспільства // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Збірник наукових праць / За редакцією Л.Л.Товажнянського та О.Г.Романовського. – Вип. 1(5). - Харків: НТУ «ХПІ», 2003. – С.112-119.
- 5) Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
- 6) Кремень В.Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Збірник

наукових праць / За редакцією Л.Л.Товажнянського та
О.Г.Романовського. – Вип. 1(5).-Харків: НТУ «ХП», 2003. – С.3-9.

- 7) Помиткін Е.О. Психологічні детермінанти педагогічної майстерності // Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: Монографія. – К.: 2003. – С.103-109.

Відомості про автора

	Помиткін Едуард Олександрович
	канд. психол. наук, завідувач відділу педагогічної психології і психології праці Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України Україна 04060, м.Київ, вул. М.Берлинського – 9 р.440-63-88 (дод. 125); д.592-55-65, моб.8093-499-00-88 E-mail: ippop@mail.kar.net